

Joris de Vries

"Die doelpalen zijn van ons"

Bij voetballen en naar voetbal kijken gaat het niet alleen om de sport. Dat is bekend.

Commerciële, politieke en andere belangen spelen achter de schermen, en ook wel daarvoor, een belangrijke rol. Sporthistorici komen interessante zaken tegen.

Hier wat staaltjes uit de sportgeschiedenis van Windhoek, Namibië; overigens – gezien het verleden – voornamelijk uit de 'blanke' sportgeschiedenis.

6

Zeven jaar geleden werd Namibië onafhankelijk. De gevolgen van ruim zeventig jaar Zuid-Afrikaans kolonialisme zijn voor iedereen die het land bezoekt zichtbaar en vooral voelbaar. Namibië was al die tijd een provincie van Zuid-Afrika en zal nog jaren nodig hebben zich ook in de praktijk daadwerkelijk van die status te ontdoen. Een overwinning van het nationale voetbalteam, *the Brave Warriors*, op de *Bafana Bafana* ("de jongens") uit Zuid-Afrika, zou zeker bijdragen aan dit proces, maar daar lijkt de tijd nog niet rijp voor. Terwijl Zuid-Afrika in 1996 al grote triomfen vierde door in eigen land de Afrika Cup te winnen, ging Namibië aan het eind van dat jaar nog genadeloos onderuit in Cairo en werd er uiteindelijk met 7-1 verloren. Ondanks de povere resultaten van de *Brave Warriors* is voetbal mateloos populair onder het merendeel van de Namibische bevolking.

Sport - voetbal is daarvan de belangrijkste tak - was en is naar ik meen de

belangrijkste sociale activiteit binnen veel samenlevingen en zeker veel Afrikaanse. In hun boek over sport in Zuid-Afrika, stellen Archer en Bouillon dat sport *de* karakteristieke vorm van sociale expressie is.

Sport is zo belangrijk, omdat hij vaak voor oneigenlijke doeleinden wordt gebruikt, met name politieke. Het belang van voetbal ligt zodoende allang niet meer in de voetbalwedstrijd zelf, voetbal is méér dan een wedstrijd en meer zelfs dan een hele competitie. De importantie ligt voor politici in de aantallen mensen die het voetbal volgen. Het bereik van voetbal is erg groot.

Aan de andere kant, voor de mensen die het voetbal beoefenen en volgen heeft het - naast die van sportieve activiteit en tijdsverdrijf - ook andere functies. Vanuit sociaal oogpunt is van belang dat het mensen in contact brengt met anderen, voetbal socialiseert. Maar de beoefenaars en aanhangers verbinden, net als de politici, ook belangrijker dingen aan voetbal, zoals de nationale trots.

Ik zal hier proberen aan de hand van literatuur, archiefmateriaal en kranten enige zaken met betrekking tot het

bovenstaande over het voetlicht te brengen. Ik richt me op Namibië in deze eeuw, maar zal me af en toe baseren op gegevens die betrekking hebben op Zuid-Afrika omdat die vaker voorhanden zijn en in de praktijk waarschijnlijk niet veel verschillen van de Namibische situatie.

Een Zuid-Afrikaanse provincie

Namibië is een uitzonderlijk land: het is in oppervlakte gelijk aan Duitsland en Frankrijk samen, de bevolking bestaat echter uit niet meer dan ongeveer 1.8 miljoen mensen! Waarlijk een leeg land dus. Namibië was slechts kort gekoloniseerd door een Europese macht - door Duitsland van ongeveer 1894 tot 1915.

Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog koos Zuid-Afrika de kant van de geallieerden, viel *Deutsch Südwest Afrika* binnen en overrompelde de relatief kleine Duitse militaire macht zonder enige moeite. Toen na de Eerste Wereldoorlog de Volkenbond in het leven werd geroepen, regelde deze instantie de status van de koloniale gebieden die van Duitsland waren afgenomen. Er werd een charter geschreven waarin die voormalige

koloniën onderverdeeld werden in drie soorten mandaatgebieden. A-, B- en C-mandaten. Namibië kreeg het predikaat C; dit betekende dat er niet gerept werd van een mogelijke onafhankelijkheid - niet in de nabije, maar ook niet in de verre toekomst.

Waarschijnlijk niet helemaal toevallig was de Zuid-Afrikaanse generaal Smuts één van samenstellers van het charter.

De internationale status van het land dat nu het moderne Namibië is, werd nog problematischer, toen de Volkenbond werd opgedoekt na de Tweede Wereldoorlog en vervangen door de Verenigde Naties. Zuid-Afrika onder het bewind van de Nasionale Party heeft de VN nooit als legale opvolger van de Volkenbond erkend en stelde dat het dus niets te maken had met de richtlijnen die door de VN wer-

den uitgegeven met betrekking tot de mandaatgebieden. Dus toen de VN vanaf de jaren 50 de koloniale heersers begon te wijzen op hun (morele) plicht de mandaatgebieden naar een onafhankelijke status te begeleiden, negeerde Zuid-Afrika de internationale druk. Namibië zou tot 1989 behandeld worden als een provincie van de Republiek. Het gevolg was, dat in Namibië de apartheidspolitiek net zo van kracht was als in andere delen van Zuid-Afrika.

Ook binnen de sportbeoefening, of misschien wel juist hier, hadden Apartheid en het principe van 'gescheiden ontwikkeling van de verschillende bevolkingsgroepen' grote gevolgen. De apartheidspolitiek politiseerde de hele samenleving en met name de sociale interacties tussen mensen van verschillende raciale afkomst. Sociale interactie

tussen een zwarte en een blanke werd niet alleen gezien als sociale ongehoorzaamheid, maar was bij de wet tot het minimum beperkt.¹

Dit had onder andere tot gevolg dat er zogenaamde zwarte en blanke sporten ontstonden; voetbal wordt vaak genoemd als dé zwarte sport. Het zou echter misleidend zijn te stellen dat voetbal exclusief door zwarten werd en wordt beoefend en aangehangen. Typische blanke sporten als rugby en cricket werden net zo min exclusief door blanken beoefend.

Sport en overheid

De overheid probeerde de participatie in de sport streng te controleren, maar trachtte via de sport ook de deelname aan het maatschappelijk verkeer te controleren. Om dit te verduidelijken volgt een voorbeeld uit de beginperio-

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Pieter van der Houwen en staan in 'Afrika voetbalt!' van Marc Broere en Roy van der Drift, dat besproken wordt bij de 'boeken van de maand'.

George Weah wordt toegejuigd in de Liberiaanse hoofdstad Monrovia na zijn uitverkeizing tot beste speler van het jaar 1995.

de van het Zuid-Afrikaanse regime in Namibië.

Op 2 Februari 1919 schreef de Duitser Bieler uit naam van een groep landgenoten naar de militaire magistraat in Windhoek. Hij informeerde de autoriteiten dat hij en een aantal van zijn landgenoten de voetbalclub *Rhenania* wilden oprichten en vroeg daarom toestemming vergaderingen te beleggen. Uit onderling overleg van de Zuid-Afrikaanse autoriteiten, waarvan documentatie in de archieven is terug te vinden, blijkt dat toestemming werd gegeven op één voorwaarde: alle leden van de club moesten werk hebben, werklozen kregen geen toestemming lid te worden. Dus stuurde Bieler vervolgens een lijst van geïnteresseerden, waarop inderdaad alleen maar mensen met emplooi voorkwamen. Het is opvallend dat er toestemming gevraagd werd voor het beleggen van vergaderingen. Dit wijst op de restricties die toen van kracht waren op het vormen van groepen in publieke ruimtes. Het is niet uit te sluiten dat het bedrijven van groepssporten een methode was om zulke restricties te omzeilen en mensen in staat te stellen samen te komen. In ieder geval was dit voor de participanten een gunstig bij-

effect van het bedrijven van voetbal. Verder is de eis dat werklozen geen lid mogen worden opvallend, maar niet verbazingwekkend. Na afloop van WO I begonnen de Zuid-Afrikaanse autoriteiten met het verwijderen van zogenaamde 'ongewenste Europeanen', vooral Duitsers, aangezien zij het merendeel van de settlers in Zuid-West-Afrika vormden. Heel eenvoudig kwam het er op neer dat iedere buitenlander die van enig nut was voor de kolonie kon blijven, de anderen moesten vertrekken. Wanneer men niet meewerkte, was gedwongen deportatie geen uitzondering. Werklozen maakten deel uit van die groep ongewensten. Door werklozen geen toestemming te geven lid te worden van een sociale instelling zoals een voetbalclub, werd er vooruitgelopen op de in het verschiet liggende deportatie. Zo werd ook getracht de sociale activiteit van werklozen te beperken. Het is eenvoudiger sociaal geïsoleerde personen te deporteren dan mensen met veel banden binnen de gemeenschap. Lidmaatschap van een voetbalclub is zeer duidelijk een maatschappelijke voet-tussen-de-deur.

In de jaren kort na de Eerste Wereldoorlog kwamen er verschillende verzoeken van vooral Duitsers binnen bij de

autoriteiten om toestemming voor het organiseren van voetbalwedstrijden.² Veelal ontstond er onenigheid over het moment van de te spelen wedstrijden. Zonder uitzondering wilden de Duitsers hun wedstrijden op zondagmiddag spelen. Dat is niet zo verwonderlijk, want alle leden waren tenslotte werkenden en niet in staat op een andere dag bij elkaar te komen. De autoriteiten waren echter bang voor de aandacht die deze wedstrijden zouden trekken. De plaatselijke overheid liet bijvoorbeeld in mei 1918 de politie van Windhoek weten dat hij "geen voorstander is van voetbalwedstrijden op zondag in openbare gelegenheden". Dit was de officiële reactie op het verzoek van de *Windhuk Fussbal Klub* op zondag voor het gerechtsgebouw te mogen voetballen. Men ging zelfs zo ver de voorzitter van de Kamer van Koophandel te laten uitzoeken of het niet mogelijk was alle spelers een middag in de week vrij te geven voor het spelen van een wedstrijd. Kennelijk stond de overheid niet geheel negatief tegenover het spelen van voetbal. Maar misschien veinsde men slechts goede intenties door met dit onmogelijke voorstel te komen. De voorzitter van de Kamer van Koophandel liet namelijk weten dat het onmogelijk was

De tribune tijdens een dorpswedstrijd in Senegal.

overeenstemming te bereiken over het vrij geven van voetballende werknemers. In een brief aan de *Windhuk Fussbal Klub* liet de overheid vervolgens weten dat het niet in de lijn van Zuid-Afrikaanse politiek lag toestemming te geven voor het organiseren van zulke ophefmakende wedstrijden ("boisterous games") in het openbaar op zondagen. De Duitsers moesten zich hierbij neerleggen.

Er was echter nog meer om voor te strijden. Toen de Duitse troepen door de Zuid-Afrikanen waren verslagen en de mensen langzamerhand weer terugkeerden naar een leven in vrede, bleken vele voetbalclubs hun materiaal kwijt te zijn geraakt. In een brief van de secretaris van Duitse voetbalclub in Swakopmund liet deze de autoriteiten weten dat hij bij zijn terugkeer in Swakopmund Zuid-Afrikaanse soldaten had zien voetballen met (naar hij meende) ballen die van zijn club waren. Hij voegde er aan toe dat hij van Zuid-Afrika - "a nation of sportsmen" (een zinnetje dat gemakshalve kan betekenen dat Zuid-Afrika een land is met veel actieve sporters, maar ook dat ZA een sportief land is!) - verwachtte dat zijn club voor de verliezen zou worden gecompenseerd. Op de lijst van kwijtgeraakte/gestolen materialen kwamen onder anderen bekken, shirts en een cricketuitrusting voor!

In diezelfde periode liet in Windhoek de voorzitter van de plaatselijke Duitse club weten dat de doelpalen voor het gerechtshof, die op dat moment alleen door Zuid-Afrikaanse teams gebruikt mochten worden, aan zijn club toebehoorden. Het lijkt een redelijke claim, maar niet vanuit Zuid-Afrikaans oogpunt: de Duitsers hadden de oorlog verloren en dus ook hun doelpalen.

Het blanke voetbal

In de jaren 30 en 40 werd, wat de blanke bevolking van Namibië betreft, voetbal door iedereen bedreven. Rond de Tweede Wereldoorlog werden er vele vriendschappelijke duels afgewerkt tussen teams van Engels-, Duits- en Afrikaans-sprekenden. Hoewel er zijdelings wel sprake leek te zijn van een (landelijke of regionale) competitie, werd er vooral serieus gespeeld in meerdaagse toernooien. Teams uit met name Centraal- en Noord-Namibië speelden om de *Alfred Homann's Soccer Cup* en de *Otto Kleiber's Soccer Cup* in

Het Independence Stadion in Lusaka.

juli, om de *Brewery Cup* in september, om de *Lardner Burke Cup* in oktober en om de *Rennverein Cup* rond de Kerst.

De teams legden grote afstanden af, de kosten waren daardoor soms aanzienlijk. Men deed zijn best die kosten te drukken waar dat mogelijk was, want in de loop van de tijd was de maatschappelijke achtergrond van de voetballers veranderd: een niet onaanzienlijk aantal van de leden was werkloos. Vandaar het verzoek van de Okahandja Fussball Club aan hun collegae in Omaruru af te zien van het organiseren van een dansavond op de dag van hun vriendschappelijke wedstrijd. Zo'n avond zou de spelers alleen maar op kosten jagen en minder draagkrachtigen in verlegenheid brengen.

De financiële perikelen hadden er al eerder voor gezorgd dat verschillende clubs - onder leiding van een heuse voetbalbond - de idee hadden opgevat om met reclameborden langs het veld enige inkomsten te genereren. Het was namelijk duidelijk dat verschillende bedrijven bereid waren geld te betalen voor een bord met hun naam rond de voetbalvelden. Maar de Zuid-Afrikaanse autoriteiten reageerden negatief op deze plannen, onder andere omdat het het veld in Windhoek voor het gerechtshof betrof en reclameborden werden gezien als een schending

van het uitzicht ("it would cause a most unsightly appearance to the surroundings of the Magistrate's Court").

Iedereen voetbal

Haast typerend voor de apartheidsgeschiedenis is de geschiedenis van het voetbal er één van blanke voetballers. De geschiedenis van de zwarte bevolking is moeilijk te achterhalen, omdat zij vooral schittert door afwezigheid. Dit illustreert de blanke desinteresse in het leven van de zwarten - zolang dat niet het leven van de blanke negatief beïnvloedde.

Echter, gegevens die bekend zijn over Zuid-Afrika, laten geen twijfel bestaan aan de populariteit van voetbal onder de hele bevolking en vooral het zwarte deel. Zo speelden in Zuid-Afrika in de jaren 50 ongeveer een half miljoen volwassenen georganiseerd voetbal. Vooral in de noordelijke geïndustrialiseerde gebieden rond de diamant- en goudmijnen van de Witwatersrand was voetbal immens populair. In diezelfde periode speelden ongeveer 215.000 mensen rugby, na voetbal de meest populaire sport in Zuid-Afrika. Daarbij moet bedacht worden dat er nog veel meer mensen ongeorganiseerd voetbalden, vele duizenden meer dan er (on)georganiseerd rugby speelden.

Op dit moment blijkt uit de aandacht in de media voor voetbal, die het nieuws over alle andere sporten samen

makkelijk overschaduwt, dat het nog steeds de populairste sport is. Toch zijn er bij wedstrijden van het nationale elftal nog nooit meer dan 9000 toeschouwers geweest, terwijl er bij de wedstrijden van het nationale rugby-team vaak 15 tot 20.000 mensen zitten. Dat heeft waarschijnlijk vooral economische redenen. Het *Independence Stadium* in Windhoek waar de interlands gespeeld worden, ligt, gezien vanuit Katutura (Windhoeks Township, waar veruit de meeste zwarten wonen) aan de andere kant van de stad. Behalve de prijs voor een entreekaartje, moeten dan ook nog reiskosten opgebracht worden. Voor velen met een zeer beperkt inkomen is dat een onoverkomelijk probleem.

Uit ingezonden brieven en redactionele artikelen in de krant wordt, zoals gezegd, duidelijk dat voetbal van groot belang wordt geacht. Zo begon bijvoorbeeld een bezorgde lezer zijn ingezonden brief als volgt:

"Ik denk dat aan de basis van ieder land de ontwikkeling van haar jeugd ligt" (*The Namibian*, 21-12-1996).

Vervolgens wijdde de schrijver uit over het belang van het ontwikkelen van een jeugdplan voor de voetballende jongeren, dat op de lange termijn zou leiden tot betere nationale teams. Hij meent dat Namibië een voorbeeld moest nemen aan Nigeria en Ghana,

De Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela is een groot voetballiefhebber.

respectievelijk de Olympische- en juniorenwereldkampioenen. Het verband dat de schrijver legt tussen nationale trots en internationale voetbalsuccessen is overduidelijk. Voetbal en vooral het nationale team en haar prestaties worden op deze manier opgewaardeerd tot zaken van nationaal belang.

Deze verstrengeling kan niemand meer zijn ontgaan sinds het ministerie van sport en de nationale voetbalbond ontwikkeld zijn in een gevecht rond de vraag wie de eindverantwoordelijkheid heeft over het nationale team. Na een desastreus verlies tegen Kameroens *Ontembare Leeuwen* besloot de bond de coach op non-actief te stellen. Onderminister Hishongwa reageerde hierop door te stellen dat het ministerie verwacht ten aanzien van *"ieder aspect met betrekking tot het nationale team geconsulteerd te worden door de Namibische Voetbal Bond"*. (*The Namibian*, 10-2-1997)

Het zal geen toeval zijn geweest dat juist op dat moment het ministerie in onderhandeling was met hun Duitse collegae over verlenging van de regeling, die voorzag in de betaling van de Duitse bondscoach door het Duitse ministerie. Ontwikkelingswerk begeeft zich steeds vaker op het terrein van de sport. Waarschijnlijk vreesde de Namibische minister dat door het op non-actief stellen van de coach de kosten van een nieuw aan te stellen coach voor rekening zou komen van zijn ministerie.

De interventie door de minister lokte vervolgens weer boze reacties uit in de kranten twee dagen later. Daarin werd er onder andere op gewezen dat de FIFA-reglementen expliciet interventie

door de overheid verbieden. De minister slaagde echter (gedeeltelijk) in zijn opzet. Enkele weken later stond in de krant dat de Duitse regering weer geld beschikbaar had gesteld voor de betaling van een deel van het salaris van de coach.

Tenslotte

In het voorgaande ben ik wat van de hak op de tak dwars door de twintigste eeuw gesprongen. Daarmee heb ik ook direkt een tekortkoming van de geschiedschrijving van de sport in Afrika geïllustreerd: tot op heden is die erg oppervlakkig en lijkt meer op een verzameling van interessante feitjes en incidenten dan op diepgaande wetenschap. De feitjes en incidenten wijzen er echter op dat toekomstig diepgravender onderzoek wel degelijk interessante en relevante thema's in de Afrikaanse geschiedenis naar voren zal kunnen brengen.

Noten

1. In de wet werd nog een derde onderscheid gemaakt: de kleurlingen, die in de hiërarchie tussen de blanken en de zwarten in stonden. Hun positie in de samenleving was zeer gecompliceerd. Hier wordt deze bevolkingsgroep grotendeels buiten beschouwing gelaten. Dat heeft natuurlijk het nadeel dat de Namibische samenleving in dit artikel gesimplificeerd wordt weergegeven.
2. De meest voor de hand liggende mogelijke redenen waarom er geen verzoeken van anderen, bijvoorbeeld Engels en Afrikaans spreken, in de archieven te vinden zijn, is dat de Duitse settlers onder speciaal toezicht vielen en er voor die andere groeperingen wel voetbalcompetities werden georganiseerd door de staat.

Literatuur en bronnen

R. Archer & A. Bouillon, *The South African Game, Sport and Racism* (London 1982).

W.J. Baker, & J.A. Mangan, *Sport in Africa, Essays in Social History* (New York/London 1987)

M. Broere, M & R. van der Drift, *Afrika voetbalt!* (Amsterdam/ Brussel 1997)

Simon Kuper, *Voetbal als oorlog* (Amsterdam/ Antwerpen 1995)

Namibian National Archives Windhoek, Files:
ACC 006/1 Okahandja Fussballklub 1932-1933
ADM 237
LWI 3/1/1915
SWAA 1216, A160

The Namibian (dagblad)